

ΠΟΙΗΣΗ

ΖΜΠΙΓΚΝΙΕΦ
ΧΕΡΜΠΕΡΤ

Εβδομήντα πέντε
ποιήματα σε τέσσερις
θεματικούς κύκλους

ΣΕΛ. 4

Ο Zbigniew Herbert με τη σύζυγό του σε ευτυχισμένες στιγμές

Ο λιτός και ειρων κ. Cogito

ZBIGNIEW HERBERT
Τιμές στον μικρό θεό της ειρωνείας. Ποιήματα
Μετάφραση, Εισαγωγή Χάρης Βλαβιανός. Εκδόσεις Πατάκη, σελ. 181, τιμή 15,50 ευρώ

Εβδομήντα πέντε ποιήματα σε τέσσερις θεματικούς κύκλους από όλες τις περιόδους της ποιητικής παραγωγής του **Zbigniew Herbert**

ΤΟΥ ΘΩΔΩΡΟΥ ΠΑΠΑΓΓΕΛΗ

Ο Zbigniew Herbert (1924-1998) ένωσε καλά πόσο σαδιστική ήταν εκείνη η γεωγραφική μοίρα που σφηνώσε τη χώρα του ανάμεσα στη Ρωσία και τη Γερμανία, κράτησε ανεπίδοτη την ποίησή του τον καιρό που ο σταλινισμός επέμενε να υποδύεται ρόλο εμπνέουσας Μούσας, περιπλανήθηκε στον «καλύτερο κόσμο» (έτσι τον λέει ο ίδιος) της ευρωπαϊκής Δύσης και το 1981 παλιννόστησε στην Πολωνία του Γιαρουζέλσκι και της Solidarnosc όπου από τα τέλη της δεκαετίας του '50 η ποιητική του φωνή ακουγόταν δυνατά και καθαρά. Φόρεσε κατάσαρκα μπόλικη Ιστορία, θέλησε να ψαύσει μέχρις εσχάτων την αλήθεια της και ζήτησε τη χάρη να μιλήσει απλά:

Θα ήθελα να περιγράψω το πιο απλό συναίσθημα / χαρά ή θλίψη / όχι όμως όπως οι άλλοι / που επιστρατεύουν μια βροχερή ή ηλιόλουστη μέρα... / με άλλα λόγια / θα ξεφορτωνόμουν όλες τις μεταφορές / για μια λέξη / που θα 'βγαине μέσα από τα σπλάχνα μου / για μια λέξη / που θα 'ταν ένα με το δέρμα μου / αυτό όμως είναι αδύνατον...

«Αδύνατον», επειδή, όπως κάθε γνήσιος ποιητής, ο Herbert ξέρεi ότι τελικά το πραγματικό πρόβλημα δεν είναι το να ξεφορτωθείς το «μπαρόκ» ή το «ροκοκό» του μεταφορικού διάκοσμου αλλά το να μην εγκλωβιστείς, είτε επινεύοντας είτε σχετιάζοντας, στα «συμβεβηκότα» της ιστορικής ύλης. Ο καλός ποιη-

τής ξέρεi ότι η Ποίηση είναι, και πρέπει να είναι, φιλοσοφικότερη από την Ιστορία· και η αλήθεια της Ποίησης δεν βρίσκεται στα αίτια και αιτιατά των ιστορικών γεγονότων αλλά στη στοχαστική αναγωγή που κάνει τα επιμέρους γεγονότα καθολικό ηχείο των «ανθρωπείων πραγμάτων» ή, έστω, της ψυχής του ποιητή.

Αλλά η αναγωγή προϋποθέτει την απόσταση, και η απόσταση προϋποθέτει τους μηχανισμούς της ειρωνείας που επισημαίνει ο Χάρης Βλαβιανός στην εισαγωγή του. Μόνο που ο Herbert είναι διπλά ειρωνικός: με τον τρόπο της Ρομαντικής ειρωνείας του Schlegel (όταν στοχάζεται τα όρια και τη δραστικότητα της ίδιας της γραφής του, προτιμώντας τελικά «να παραμείνει πιστός στην αβέβαιη διαύγεια») και με τον τρόπο της κοσμικής ειρωνείας του Hegel (κυρίως όταν νιώθει ότι «πάνω στην απεραντισμένη Ιστορία / planάται ένα φάντασμα / το φάντασμα της απροσδιοριστίας...»).

Ο ουμανισμός του Herbert, όπως αλλιώς και αν τον δούμε, είναι πάνω απ' όλα συνάρτηση αυτής της ειρωνικής απόκλισης, η οποία κατά προτίμηση τοποθετεί στο στόχαστρό της τις εξουσίες του κόσμου τούτου: ο αυτοκράτορας Καλιγούλας θεωρεί το άλογό του τον πιο λογικό πολίτη της Ρώμης που «άσκησε την εξουσία με τον καλύτερο δυνατό τρόπο / δηλαδή δεν την άσκησε καθόλου»), μια βασιλική δυναστεία τερματίζεται με μια σκληρή οικιακής ρουτίνας, η θυγατέρα του Ρασπούτιν του Τρομερού γίνεται

χαμαιζπλο νούμερο σε «music halls δευτέρας διαλογής». Άλλοτε είναι η ελληνική μυθολογία που αναλαμβάνει τις ειρωνικές ρυθμίσεις: ο Προκρούστης που, σε ένα από τα πιο πολιτικά ποιήματα του Herbert, επινοεί «ένα κρεβάτι στις διαστάσεις του τέλειου ανθρώπου» για την παθιασμένη «ανθρωπομετρία» του, λαχταρώντας να δώσει «ένα και μόνο σχήμα στην απδιαστικά / ποικιλόμορφη ανθρωπότητα», είναι μαγική εικόνα που με την πιο ανεπαίσθητη κίνηση αποκαλύπτει τη μακέτα του homo Sovieticus πίσω από το κλασικό πορτρέτο του πεφωτισμένου ουμανιστή. Ο γερο-Προμηθέας παίρνει επιστολή από πυρπολητή τύραννο που τον ευχαριστεί για την ανακάλυψη της φωτιάς και «γελάει ήσυχα. Είναι ο μόνος τρόπος πλέον να εκφράσει τη διαφωνία του με τον κόσμο».

Ζητώντας να μιλήσει απλά

Ο Herbert καταφεύγει κάποτε σε έναν ιδιότυπο «υλοζωισμό»: «Το βότσαλο / είναι ένα τέλειον / ισοδύναμο του εαυτού του / με συνείδηση των ορίων του»

και χωρίς ποιητικίζουσες υπερεντάσεις για τις αλήθειες της ανθρωπίνης κατάστασης σε έναν κόσμο όπου η παραχάραξη και η παράφραση διακονούν απάνθρωπες εξουσιαστικές ιδεολογίες ή επαγγέλλονται διαφεύγοντες παραδείσους, ο

Herbert καταφεύγει κάποτε σε έναν ιδιότυπο «υλοζωισμό»: «Το βότσαλο / είναι ένα τέλειον / ισοδύναμο του εαυτού του / με συνείδηση των ορίων του» – επίφθονη κατάσταση απόλυτης ειλικρίνειας και καθαρότητας. Τα αντικείμενα είναι γνώμονες ανθρωπογνωσίας: «Τα άψυχα αντικείμενα είναι πάντοτε ευπρεπή» και, κυρίως, σταθερά στη συμπεριφορά τους: «Υποπτεύομαι πως τα αντικείμενα συμπεριφέρονται με αυτόν τον τρόπο για λόγους παιδαγωγικούς: μας επιτιμούν διαρκώς για την αστάθειά μας». Η ειρωνεία του Herbert χαλαρώνει συχνά σε τερπνό ειρωνικό χιούμορ αλλά τότε παραδόξως το ανθρωπογνωστικά ωφέλιμο φορτίο του ποιήματος γίνεται ακόμη πιο αισθητό.

Αδέσμευτος από πολιτικούς, φιλοσοφικούς ή μεταφυσικούς επικαθορισμούς, ο Zbigniew Herbert, σαν το μυθοπλαστικό του alter ego, τον κ. Cogito (και με μια ελαφρά αντιστροφή του Καρτέσιου), υπάρχει για να σκέφτεται ελεύθερα. Το σύνολο

«πανόραμα της ματαιότητας και της αναρχίας» που είναι ο κόσμος και ο κόσμος του. Εξή- σε σε «ενδιαφέροντες καιρούς» αλλά όποιος διακρίνει το ίζημα των γεγονότων στην ποίησή του αντιλαμβάνεται ταυτόχρονα την αναγωγική φορά μιας ευρύχωρης ομνιστικής ευαισθησίας που μεταβολίζει τη σκληρή ιστορική ύλη μέχρι τα συμβεβηκότα να γίνουν έμπεδες και διαχρονικές συνεκδοχές της ανθρωπίνης κατάστασης. Ο αναγνώστης εδώ θα θυμηθεί συχνά το καθαφικό επίτευγμα. Γι' αυτό σε αντίθεση με άλλους ρέκτες, ημεδαπούς και αλλοδαπούς, η πολιτική ποίηση του Herbert επιζητεί των αφορμών της.

Ο Χάρης Βλαβιανός καθοδηγεί τον αναγνώστη με μια σύντομη αλλά εύστοχη και περιεκτική εισαγωγή και επιλέγει εβδομήντα πέντε ποιήματα από όλες τις περιόδους της ποιητικής παραγωγής του Herbert, προκρίνοντας την κατάταξή τους σε τέσσερις θεματικούς κύκλους ανεξάρτητα από τη χρονολογία τους. Η μετάφραση του έγινε από αγγλικές αποδόσεις που είχε δει και εγκρίνει ο ίδιος ο ποιητής. Αν πρέπει να το πούμε έτσι, ο Herbert ανήκει στους μεταφράσιμους, και το έμπειρο μεταφραστικό χέρι του Βλαβιανού παρακολουθεί με συνετή ακρίβεια τις αρπτόρευτες χειρονομίες του Herbert. Αλλά για το πόσο μακριά μπορεί να φτάσει ο μεταφραστής, ο αναγνώστης καλείται να ανοίξει στη σ. 114, όπου το ποίημα με τον τίτλο *Μεταφραστής Ποίησης*.

Ο κ. Θόδωρος Δ. Παπαγγελής είναι ακαδημαϊκός, καθηγητής του Τμήματος Φιλολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.